

Identitat i administració a la Selva: una dualitat irresoluble?

JESÚS BURGUEÑO

Departament de Geografia i Sociologia. Universitat de Lleida

Quaderns de la Selva, 14

•

Any 2002

p. 33 a 58

La Selva i la Segarra són les dues comarques tradicionals de Catalunya de més difícil encaix com a divisions administratives. En elles es combina la manca d'un centre urbà indiscutible amb una percepció popular molt dilatada territorialment, però també confusa en la seva delimitació.

L'objectiu d'aquest article és doble. D'una banda volem situar el debat territorial comarcal en els seus precedents històrics per tal de donar una perspectiva més oberta i relativitzadora: no es tracta de posar la història al servei d'una visió encarcerada de la realitat, sinó justament d'aportar testimonis que permetin un debat més lliure i racional. En segon lloc es volen situar les propostes de l'*Informe Roca* de reorganització territorial en la seva lògica geogràfica i històrica, entenent que no tenen un caràcter rupturista, sinó que es construeixen de manera possibilista i raonada seguint les directrius d'aquells que en el passat ens precediren en la difícil tasca de construir àmbits administratius al servei de les persones.

La Selva: els precedents medievals i moderns

Coincidim amb Botet i Sisó¹ en identificar el secular ardiaconat de la Selva com la demarcació administrativa que més ha contribuït històricament a la configuració i identificació d'un ampli espai comarcal selvatà.² L'ardiaconat era la més meridional de les quatre demarcacions del bisbat gironí: les altres tres eren les d'Empúries, Besalú i el propi Girona o ardiaconat Major (mapa 1). Comprenia, per tant, els pobles que actualment pertanyen al Maresme fins Arenys, en tant que pel nord abraçava la Vall d'Aro i arribava a les envistes de Girona (Quart, Vilablareix), fins i tot a tocar el Ter (Salt, Santa Eugènia). El concepte *Selva* era per definició estrictament gironí: de cap manera podia ser aplicat als pobles de les Guílleries pertanyents al bisbat i vegueria de Vic (com ara Sant Hilari o Susqueda) ni als del Vallès enquadrats en la vegueria i diòcesi de Barcelona (Riells i Viabrea o Sant Celoni).

En el terreny jurisdiccional, el territori de l'ardiaconat de la Selva presentava un mapa més fragmentat, però força clar. Tot el sector meridional pertanyia al vescomtat de Cabrera, el qual també comprenia altres pobles de la Selva actual (Osor, Anglès) i s'estenia pel Vallès (Sant Celoni) i Osona (l'Esquirol, Vilanova de Sau). La parcial coincidència del vescomtat amb l'ardiaconat serà causa d'una certa assimilació (i al meu entendre confusió) d'ambdós conceptes. L'altra gran domini jurisdiccional d'Antic Règim amb presència a l'ardiaconat de la Selva era la vegueria estreta de Girona, la qual estava organitzada en quatre braços: batllia forana, braç d'Empordà, braç de Rocacorba i braç de la Selva. Aquest darrer com-

1. Per no fer innecessàriament feixuga la bibliografia senyalem només algunes aportacions cabdals i remetem al lector a la bibliografia que incloem a: BURGUEÑO, 2001b.
2. Tots els pobles que incorporen al seu topònim la denominació "de la Selva" per tal de distingir-se d'altres de l'àmbit del bisbat i vegueria gironina (Riudellots, Romanyà, Cassà, Castellar, Maçanet i Fornells) van pertànyer a l'ardiaconat. Fogars l'ha adoptat recentment.

prenia poblacions com ara: Bescanó, Campllong, Fornells de la Selva, Llambilles, Riudellots de la Selva, Sant Andreu Salou, Vilablareix o Vilobí d'Onyar. Altres pobles de reialenc pertanyents a l'ardiaconat, però aliens a la vegueria estreta de Girona, eren: Cassà de la Selva, la Vall d'Aro i Sant Feliu de Guíxols; també Amer, fora de l'ardiaconat, constituïa una batllia reial. Vers el 1800, Tossa depenia del monestir de Ripoll, Lloret del bisbat de Girona, Arbúcies del comte de Solterra, Santa Coloma del comte d'Aranda i Brunyola de l'Hospital de Girona. D'aquesta complexa realitat administrativa cal retreure un fet cabdal: des de l'Edat Mitjana trobem pobles inequívocament selvatans però sota dependència directa de les autoritats civils de Girona, i sense que aquesta adscripció suposés de cap manera l'afebliment de la seva identificació comarcal, reconeguda en la pròpia denominació de *braç de la Selva*.

Ens podem qüestionar si les divisions administratives (eclesiàstica o civil) responien a la percepció popular de les comarques. Per això resulta enormement valuosa la informació que facilita el jesuïta Pere Gil en la seva *Geografia*

de Catalunya de l'any 1600. De manera implícita, la resposta d'aquest autor a la nostra pregunta és negativa, perquè després d'enumerar les vegueries afegeix que també «pot ser dividida Cathaluña pèr climas, o comarcas, o partides de terres en ella compreses». Una d'elles, situada «a la part y costa marítima se nomena *La Selva*. La qual té en si la vall de Aro, y part de la montanya de Montseñy». Entre les localitats esmentades com a selvatanes figuren: Sant Feliu de Guíxols, Tossa, Lloret, Blanes, Malgrat, Calella, Canet, Tordera, Hostalric, Maçanet, Riudarenes, Vilobí d'Onyar, Campllong, Caldes de Malavella i Llagostera. S'esmenten Arenys i Santa Coloma de Farners, però com a localitats extremes, de tal manera que també figuren respectivament compreses en el Vallès i en la comarca de Girona. Gil exclou de manera explícita algunes localitats septentrionals de l'ardiaconat de la Selva, com ara Brunyola, Quart o Vilablareix. Tanmateix, la similitud d'aquesta comarca amb l'ardiaconat és força notable.

Pere Gil no inclou el Maresme entre les principals comarques catalanes (amb un nombre total de 27, i encara 4 d'elles a la Catalunya Nord); els seus pobles figuren adscrits al Vallès i a la Selva. Tanmateix, el mateix autor fa un segon llistat de comarques en el qual el nombre total puja a 59, i en aquest sí figura el *Martimum*, traduït per altres autors contemporanis com a *Maresma*. Però ens sembla lícit creure que aquesta comarca compregués els pobles situats al nord d'Arenys, perquè aquests han de ser inclosos en una altra de les comarques menors esmentades en els segon llistat: la *Terra procomitatum la Casto* que Onofre Menescal anomena de forma més entenedora *la Costa del Vescomtat* [de Cabrera]. Val a dir que en el segon llistat no consta la Selva (sí ho fan Manescal i Esteve Corbera, autors del mateix segle que presenten una enumeració molt similar), per la qual cosa podem pensar que Gil la considerava gairebé coincident amb la Costa del Vescomtat. Tot plegat, resulta evident que el sector costaner gironí meridional era conceptuat com un espai diferenciat del Maresme en sentit estricte, que pròpiament seria el de la vegueria de Barcelona.

Per acabar-ho d'adobar, el concepte Maresme tenia dos camps semàntics. El primer que acabem de senyalar, restringit a la costa nord barcelonina. El segon aplicat a tota la costa situada al nord de Barcelona i fins a Sant Feliu de Guíxols (justament el límit de l'ardiaconat de la Selva); en paraules de Pere Gil: «és ús en Cathaluña nomenar a la part marítima desde Barcelona fins a Sant Feliu de Guíxols lo Maresme; y desde Sant Feliu de Guíxols fins Cobiura, la Costa Marina.» Per això, en enumerar els pobles suposadament del Vallès es diu que aquesta comarca «abraça part de la Maresme». Sota aquesta accepció àmplia, de cap manera podem entendre incompatible la identificació simultània amb la Selva i el Maresme: es tracta d'un fals dilema. A la costa sud del bisbat de Girona la denominació comarcal (Selva) podia conviure amb l'apel·latiu aplicat al litoral (Maresme); no eren conceptes originàriament contradictoris, sinó diferents. De la mateixa manera que avui dia es pot ser empordanès (o selvatà) i alhora de la Costa Brava, es podia en el s. XVI pertànyer alhora a la Selva i al Maresme, això és: al litoral. Tot plegat és una història d'identitats compartides.

La denominació vescomtal ja no apareix en el llistat de comarques que el geògraf Josep Aparici farà un segle després, ni tornarà a figurar en cap dels assaigs de comarcalització posteriors. En el sector que ens ocupa, Aparici esmenta l'Empordà, la Selva i la Costa de Mar, sense concretar-ne els límits perquè: «no tienen confines ciertos estas comarcas; nómbrense groseramente para la general inteligencia de la Provincia». Amb tot, en descriure les grans línies del relleu identifica una serralada litoral que s'estén des de Sant Feliu de Guíxols i fins a Tarragona, amb poques obertures que permetin la comunicació entre la depressió prelitoral i el mar (Tordera, Besòs, Llobregat...); afirma també que aquestes serres separen la Selva, el Vallès i el "Panadès" del mar, deixant «el país que se llama Costa del Mar, cosa de una y dos leguas de llano entre el mar y esta cordillera». Aquesta afirmació reflecteix una nova concepció de la Selva, com a comarca natural: es correspondria amb l'extrem nord de la depressió prelitoral, i en aquest sentit caldria adscriure-hi la ciutat de Girona com a fita septentrional. Automàticament la part costanera precisa d'un nom, i cap millor que qualsevol denominació sinònim de litoral: costa, marina, marítim o maresma. Al segle XVIII la identitat selvatana reulava en benefici del Maresme.

L'agut observador Francisco de Zamora, de viatge per Girona i més concretament des del cim d'una muntanya situada prop d'Osor, afirmava que es veia «todo el llano de la Selva, que es un hermoso territorio desde la Tordera hasta Gerona, y entre esta misma sierra [Guilleries] y la que divide la misma Selva del Ampurdá [Gavarres]. Asimismo se ve cómo muere en la Tordera la cordillera que divide la Marina del Vallès, cuyas divisiones son ciertamente muy naturales». Trobem així un testimoni més clar de l'exclusió del sector d'Arenys a Malgrat de la comarca de la Selva, així com de la identificació de la Tordera com a límit comarcal suposadament natural. Zamora s'atreveix fins i tot a destriar l'adscripció comarcal d'Hostalric, que «en concepto de estos naturales, no pertenece ni al Vallès ni a la Selva, pero en mi concepto me inclino que toca a la Selva, por estar a la banda de acá del Tordera». Caldrà retreure més endavant el paper de frontissa d'Hostalric i la seva discutible adscripció comarcal.

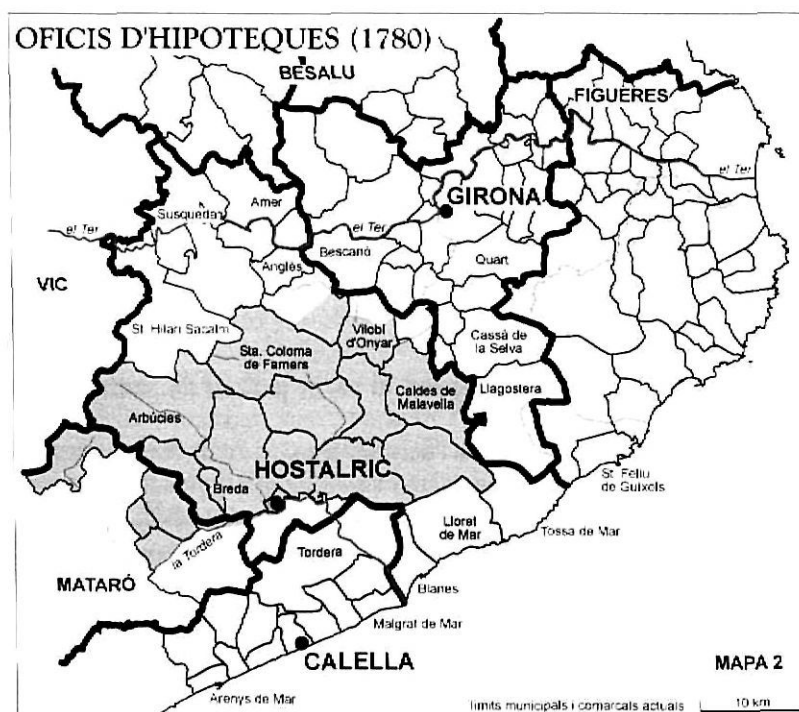
Les divisions administratives (s. XVIII-XIX). El partit judicial de Santa Coloma

Els primers antecedents clars de l'actual comarca de la Selva, i també de la proposta de Selva Marítima que propugna l'anomenat *Informe Roca*, els trobem a finals del segle XVIII, concretament en la creació dels oficis d'hipoteques: precedent directe del registre de la propietat. Inicialment, el 1768, només es crearen oficis a les ciutats de Girona i Mataró pel que ateny la nostra àrea d'estudi. Davant aquesta disjuntiva, els pobles del sud de la Tordera van demanar (i aconseguir) passar a dependre de l'ofici de Mataró. És la primera vegada que el sector del Maresme pertanyent a Girona adoptava una posició en certa mesura secessionista. Això era possible perquè també era la primera vegada que es creava una

estructura administrativa que no s'ajustava als límits dels corregiments. El 1774 es van crear nous oficis d'hipoteques, entre ells el d'Hostalric, i el 1780 s'afegí encara el de Calella (mapa 2). Aquest darrer inicialment comprenia els pobles del corregiment de Girona situats al sud de la Tordera (abans units a Mataró), però el mateix any s'afegiren, segregant-se d'Hostalric a petició pròpia: Blanes, Lloret i Tossa. Restava així de manifest, d'una banda, l'afinitat dels pobles del litoral, i de l'altra, l'existència a la part interior de dos sectors. La part occidental admet un tractament separat de Girona, però la part oriental (Cassà-Llagostera) indefectiblement resta unida a la capital política i eclesiàstica. Calella era una opció central com a capital, però no així Hostalric; l'elecció d'una vila amb menys d'un miler d'habitants s'explica per la seva condició de plaça militar i de centre rector dels dominis del Vescomtat de Cabrera: al capdavant va ser proposada pel seu titular, el duc de Medinaceli.

L'ocupació francesa va dur aparellada la introducció d'un nou esquema administratiu i territorial. A la pràctica, a Catalunya hi hagué dues divisions: la primera va ser decretada pel mariscal Augereau el 6 de març de 1810, i la segona –signada pel propi Napoleó– ho fou el 26 de gener de 1812. Tanmateix, pel que fa al sector que ens ocupa, les diferències entre una i altra són de poca entitat. El 1812, Girona esdevingué capital del departament del Ter, però es mantingué el seu corregiment

sota el nom d'*arrondissement*; la novetat rau en la creació de cantons (mapa 3).³ Novament Hostalric esdevingué cap del districte central de la selva actual, però a causa de la seva posició excèntrica tota la perifèria oriental fou adscrita als cantons d'Amer (que inclou fins a la Vall d'en Bas), de Girona (est i oest⁴) i de Sant Feliu de Guíxols. També altre cop la Tordera –vigorosament dibuixada en els mapes del segle XVIII– cridà l'atenció dels autors de les divisions territorials com a límit *natural*, de tal manera que els pobles situats al sud formaren el cantó de Calella, agregat per Augereau a Barcelona però reintegrat per Napoleó a Girona; amb tot, cap el final del període d'ocupació, Blanes va ser incorporat al cantó de Calella (Mercader: 1949, p. 291).

El primer assaig de divisió en partits judicials a l'empara del desplegament legislatiu constitucional data de 1813, i fou obra de tècnics catalans. La normativa exigia l'aplegament d'un mínim de 5.000 veïns (uns 25.000 hab.) per a formar un partit judicial. Sota aquest supòsit, al Baix Empordà hi havia població més que suficient per a formar un partit encapçalat per la Bisbal (7.626 veïns). D'altra

3. El decret del *Diari de Barcelona* de 2-IV-1810 no especifica els límits dels cantons gironins. Nosaltres els reconstruïm a partir del llistat de l'ACA: Ocupació francesa, caixa XLII, llig.23-5, que cal datar vers 1812.
4. En el decret original el cantó de l'Oest és anomenat erròniament del Sud-est o de Xaloc.

part, a mig camí de Girona i de Granollers era factible l'establiment d'un altre partit judicial, per al qual es va triar com a capital Santa Coloma de Farners, agrupant 7.075 veïns. D'aquesta població es deia que era «*una villa donde acuden los pueblos comarcanos para sus negocios y necesidades, y reúne mucho concurso, principalmente por razón de las ferias y mercados semanales*». Com hem vist, es tracta d'una innovació cabdal, perquè fins llavors la població designada com a centre administratiu de la comarca havia estat Hostalric. Dissortadament es va desestimar la possibilitat de formar un partit equivalent a l'ofici d'hipoteques de Calella, tot i que fàcilment hauria reunit la població mínima exigida; no ho creien així els autors del pla: «*El partido de Mataró se ha extendido hasta el álbeo del río Tordera, únicamente para evitar el no establecer otro en Calella, que no habría podido tener 5.000 vecinos*». Val a dir que tant Calella com Blanes van reclamar la formació d'un partit propi. Possiblement la fascinació pel límit fluvial i una certa concepció del que era la "comarca natural" del Maresme va dur a la fractura definitiva de la costa selvatana, tot agregant a Mataró el sector d'entre Arenys i Malgrat. Cal remarcar la transcendència d'aquesta decisió, perquè és la clau de l'establiment del límit provincial i de la divisió comarcal actual mitjançant la Tordera. Val a dir que els comissionats deien que per fixar els límits dels partits judicials havien emprat «*cumbres y vertientes de montañas, de álbeos de ríos, de confines de comarcas*». La idea de comarca natural aplicada al Maresme apareix particularment explícita en veu del membre de la Diputació de Catalunya de 1820, el mataroní Gaspar Borràs, que havia estat alcalde i seria jutge de la seva ciutat. Encarregat de la revisió del projecte de 1813, va proposar l'ampliació del districte de Mataró pel sud per tal d'incloure el baix Maresme (el Masnou-Montgat) —que en el pla inicial restava amb Barcelona— així com Badalona, Santa Coloma de Gramenet i Sant Adrià de Besòs; tot plegat sota la justificació d'assolir «*los límites invariables dados por la naturaleza*»: la Tordera, la serra litoral i el Besòs. Si el partit de Mataró es feia arribar a Malgrat, el de la Bisbal comprenia la Vall d'Aro, Sant Feliu i Llagostera. El districte de Santa Coloma de Farners incorporava totes les poblacions que conformen l'actual comarca de la Selva, incloent les que provenien d'altres bisbats o corregiments: d'una part el sector vigatà de les Guílleries encapçalat per Sant Hilari (també amb Espinelves i Viladrau), i d'altra part els municipis barcelonins de Breda i Riells. A més, s'hi incloïen altres poblacions selvatanes que avui dia no es troben a la comarca administrativa: Tordera, Palafolls, Cassà de la Selva, Sant Andreu Salou, Campllong, Llambilles, Bescanó... Aquesta primera divisió judicial va ser aprovada per les Corts el 25 d'octubre del 1820, i només romangué vigent durant el trienni liberal: fins 1823.

La dècada absolutista suposà el retorn a l'estructura de govern en corregiments i alcaldies majors. Tanmateix, el 1828 l'Audiència de Catalunya establí una reforma de la planta d'alcaldis majors, tot respectant els límits dels corregiments (mapa 4). El nombre d'alcaldis majors era força més elevat (44) que l'anterior de partits judicials durant el trienni liberal (25). Santa Coloma veia confirmada la seva designació com a seu judicial, però el seu àmbit administratiu restava força més

restringit per diversos motius. D'una part, els límits occidentals eren els tradicionals del regimment, i per tant excloïen Breda i Sant Hilari, entre d'altres. Per altra part el districte de Girona abraçava Amer, Bescanó, Riudellots i Cassà. Significativament consta la petició explícita de poblacions com Amer i Cassà de la Selva de romandre amb Girona, al·legant els primers que amb Santa Coloma «no tienen ningún comercio o tráfico». Sant Feliu de Guíxols i Blanes encapçalaven sengles districtes marítims, amb algun poble del rerepaís immediat. Sant Feliu abraçava la costa de Palamós a Tossa, així com Llagostera i Vidreres. La demarcació de Blanes anava per la costa d'Arenys a Lloret, i per l'interior reculava fins a Fogars i Maçanet. Val a dir que Calella reclamà per a una alcaldia major, comptant amb el recolzament d'Arenys, Pineda i Sant Pol.

La definitiva creació i configuració del partit judicial de Santa Coloma l'abril de 1834 s'ha d'entendre en el marc de la nova divisió en províncies, aprovada el novembre de 1833. De fet, el límit provincial meridional entre Girona i Barcelona ja va ser definit, en la seva major part, en la primera divisió provincial, vigent només el 1822 i 1823 (mapa 5). El procés de discussió de la divisió catalana durant el 1821 va ser força complex. Centrant-nos en la zona estudiada, en podem distingir cinc etapes o moments de concreció de posicions diferents.

- a) Els comissionats pel Govern (F. Bauzá i J.A. Larramendi) situaven el límit entre Santa Susanna (Girona) i Pineda (Barcelona), deixant Vallmanya, Ramió i Riells amb Barcelona, i Fogars i Breda amb Girona.
- b) Els diputats catalans a Corts van rectificar els límits provincials proposats seguint el traçat dels partits judicials aprovats el 1820. Això explica la inclusió a l'actual província de Girona d'Espinelves, Viladrau, Breda i Riells i Viabrea.
- c) La Diputació de Catalunya encarregà a dos experts (J.B. Golobardas i J. Padró) la revisió dels límits, i en funció del seu informe proposà ampliar el territori de Girona fins incloure Gualba, Olzinelles i els pobles històricament gironins del Maresme excepte Arenys. Per contra, l'àmbit gironí reculava a les Guillerries en comparació amb el partit judicial de Santa Coloma: s'excloïen Susqueda i Viladrau. Els criteris per aquests canvis atenien al traçat de les carenes, a la major rectitud formal de la divisòria i a la pertinença al bisbat i corregiment de Girona dels pobles del Maresme.
- d) La proposta de la Diputació va ser rebutjada pels diputats catalans a Corts, entre ells el mataroní Antoni Puigblanch. Front als arguments de la Diputació van defensar «las mayores relaciones, menor distancia y mayor facilidad de

comunicaciones» dels pobles del Maresme amb Barcelona –i en particular de Canet i Calella– car al port barceloní carregaven «*sus efectos para las Américas y para lo interior del reino*», en tant que amb Mataró estaven molt units «*por su industria en los tres renglones de blondas i encaxes, lonas para velamen de barcos y medias de algodón*». De la ciutat de Girona es diu que «*ni es comerciante ni manufacturera*» com ho eren els pobles del Maresme, i pel que feia als límits eclesiàstics es confiava en la seva rectificació paral·lela a la divisió provincial. També s'adduïa la dificultat de crear nous partits i la conseqüència negativa de fer anar l'Alt Maresme amb Santa Coloma de Farners. No manca una defensa de la comarca natural del Maresme: «*formando la cordillera de cerros que aquel territorio tiene al norte junto con el mencionado río al este [Tordera] y el pequeño promontorio de Montgat al oeste un todo aislado*». La seva posició es va veure reforçada amb la reclamació de l'Ajuntament de Barcelona, partidari de comptar en la seva província amb les poblacions situades entre la Tordera i la riera de Cubelles (el Foix).

- e) Finalment, la corresponent comissió de les Corts va fer una síntesi de les dues posicions: acceptà el plantejament de la Diputació pel que feia a les Guílleries, i seguí el parer dels diputats a Corts en el sector del Maresme. D'aquesta manera, el territori de Girona al sud de la Tordera es reduí als actuals municipis de Fogars, Palafolls i Tordera.

El 1829 s'elaborà un nou pla de divisió provincial i judicial, que es va anar perfilant fins a la seva promulgació el 1833-34. Pel que fa a la Tordera, en la proposta feta a Madrid es comptava amb restablir els límits de 1822: el traçat actual es deriva de les rectificacions proposades des de Catalunya, que en part eren conseqüents amb la delimitació judicial de 1820 (cas de Viladrau i Breda). La principal novetat consistí en la creació d'un partit judicial a Arenys de Mar amb els pobles del Maresme que provenien de la demarcació gironina, adjuntant-hi la rodalia de Sant Celoni. Aquest aspecte facilitava la incorporació a Barcelona de Fogars, Palafolls i Tordera, de tal manera que la Tordera esdevenia límit provincial des de la desembocadura i fins a la Batllòria. El partit judicial de Santa Coloma de Farners coincidia amb la comarca actual, sense Fogars però amb Espinelves, Viladrau i Sant Andreu Salou. Es tractava d'una delimitació més restringida que la de 1820, perquè deixava per a Girona poblacions com Bescanó, Cassà, Campllong i Llambilles. Les demarcacions judicials de 1834, a la Selva, no van experimentar pràcticament canvis fins als nostres dies. Les dues úniques rectificacions es van realitzar atenent la petició dels pobles interessats, i en ambdós casos van donar lloc a sengles ampliacions del partit gironí: Amer (inicialment de Santa Coloma) passà a Girona el 1853 i Llagostera (la Bisbal) va fer el mateix el 1864 (mapa 6).

La Selva en les propostes comarcals

La instrumentalització de les províncies al servei del centralisme i el control social governamental va orientar el catalanisme polític i cultural vers el rebuig a les divisions oficials. La voluntat de recuperació de poder polític per a Catalunya es traduirà, en l'aspecte territorial, en la reivindicació de la unitat de del Principat per damunt de divisions provincials i, com a alternativa, la reclamació del dret a estructurar el territori en comarques, enteses com la forma autòctona i natural d'organització. En aquest apartat fem una anàlisi de les nombroses propostes de comarcalització anteriors a l'establiment de la divisió territorial de 1936, en allò que es refereix a la Selva.

Diverses propostes de comarcalització diferencien el sector interior i el litoral de la Selva històrica (la que té arrels en l'ardiaconat), tot i que sense concretar els límits entre ambdues parts. Aquesta dualitat apareix per primer cop en l'adscripció comarcal dels membres de la Unió Catalanista aplegats a Manresa per a la redacció de les cèlebres Bases, el 1892. S'hi distingeix una *Conca del Tordera* que comprèn Sant Celoni i Santa Coloma de Farners, respecte d'una *Selva* que inclou Cassà, Vidreres, Blanes i Solius (però no Sant Feliu de Guíxols). Esteve Suñol (1897) va una mica més enllà, ja que no només diferencia el sector de Santa Coloma

(Montseny) de la *Costa de Llevant de Sant Feliu de Guíxols* (diferent aquesta de la *Costa de Llevant de Mataró*), sinó que també esmenta la comarca de *la Selva*, que per exclusió devia entendre que corresponia al sector de Cassà. Per la seva banda, Flos i Calcat (1907) distingeix també entre *el Montseny* (amb Santa Coloma i Sant Celoni) i *la Selva* (amb la Vall d'Aro, Cassà, Blanes...).

La majoria de propostes de comarcalització identifiquen, però, una sola entitat comarcal selvatana, això sí, amb continguts territorials molt diferents. Podem distingir fins a quatre models o concepcions sensiblement diferents del que és la comarca de la Selva. El primer model és definit pel geòleg Norbert Font i Sagué (1897). En ell la Selva arriba fins al Ter i el congost de Sant Julià (incloent per tant la ciutat de Girona);⁵ per llevant inclou la Vall d'Aro, en tant que el límit occidental resta en la línia provincial actual. Curiosament, malgrat unir la ciutat de Girona a la Selva, Font i Sagué accepta l'existència d'una comarca del Gironès –per bé que secundària– formada per les conques del Brugent i el Llémena. Aquesta interpretació apareix també en el *Diccionari de la Llengua Catalana* de Salvat publicat vers 1904. Bàsicament aquesta també és la idea de Carreras Candi (1907), si bé l'historiador no admet l'existència d'un Gironès i senyala explícitament Girona com a capital selvatana. Bastants anys més tard (1930), Pau Vila reproduceix els trets bàsics de la mateixa concepció comarcal, però a diferència de Carreras Candi afegeix Banyoles⁶ i discrepa en relació al sector litoral: deixa la Vall d'Aro al Baix Empordà i adscriu al Maresme els municipis de Tossa, Lloret i Blanes (així ho havia proposat també, el 1919, el director del Servei Geogràfic de la Mancomunitat, Josep M. Rivera). Anys a venir, Pere Blasi (1954) faria una interpretació molt similar, si bé incloent a la Selva la costa de Blanes a Tossa i excloent Banyoles. Blasi, però, prescindeix del nom *Selva* i anomena aquesta demarcació simplement com la *comarca de Girona*. La identificació com una sola comarca del Gironès i la Selva era compartida pel geògraf Josep Iglésies (1967, p. 94): «En realitat, avui la Selva és una comarca natural absorbida, en l'ordre econòmic i social, per la capital gironina, i podem encara afegir que, fisiogràficament, l'anomenat Gironès no existeix».⁷

Troblem un segon model de comarca de la Selva en la *Geografia elemental de Catalunya* publicada el 1922 pel mateix Pere Blasi. En aquesta versió, pel Nord, la ciutat de Girona i la seva rodalia resten fora de la comarca i s'inclouen en el Gironès. L'àmbit del Gironès va ser concretat ben poc després per Miquel Santaló

5. Segons l'historiador empordanès Josep PELLA i FORGAS (1883, p.9), la tradició afirma que «Gerona es el punto colindante y centro de enlace entre el Ampurdán y la Selva; de tal suerte que en una encrucijada de la Ciudad se separan las dos comarcas, de manera que toda la parte Sud de ella siguiendo la dirección del río hacia Barcelona, queda por la comarca de la Selva, y en cambio siguiendo la calle de las Ballesterías hacia Francia, se entra en el Ampurdán».

6. També Flos i Calcat (1906) agrega Banyoles a Girona, a l'igual que el *Diccionari enciclopèdic de la Llengua catalana* (1930-35) i Miquel Santaló, en la seva proposta de comarca ampliada del Gironès (1931).

7. No és ben bé el que deia en unes lamentables declaracions recollides per Jaume Fabre (1986, p.43). Pretendre que la comarca de Girona era una concessió política artificial és un autèntic disbarat històric i geogràfic, fruit d'un rampell determinista, al que tan procliu era l'admirat investigador Iglésies. No és que Girona no hagués organitzat en el seu entorn una comarca: és que fins i tot havia organitzat una regió!

(1923), corresponent a les planes i valls afluent del Ter situades entre Susqueda i el congost de Sant Julià, excepció feta de la conca de l'Onyar. Blasi inclou a la Selva la Vall d'Aro i tota la conca alta de la Tordera: la rodalia de Sant Celoni. Aquests criteris apareixen igualment en l'obra de l'excursionista Cèsar A. Torras i, a través, d'ell, en el *Diccionari enciclopèdic de la Llengua Catalana* de Salvat editat a començaments dels anys trenta i al *Diccionari nomenclàtor de pobles del CEC* (1930). La mateixa interpretació figura també en el mapa de la Selva dins l'obra de divulgació artística i geogràfica *Album Meravella* (1933), però l'autor del text, Modest Sabaté, defensa una concepció diferent, molt més restringida de la Selva. Aquest tercer model connecta, en tot cas, amb les concepcions d'Esteve Suñol. La Selva així considerada presenta com a localitats extremes Santa Cristina d'Aro, Maçanet, Riudarenes, Brunyola, Aiguaviva, Fornells, Quart i Cassà, localitat aquesta d'on era fill l'autor. Resten fora, doncs, Santa Coloma, Hostalric i les localitats costaneres.

Finalment, un quart model de comarca de la Selva correspon aproximadament al partit judicial de Santa Coloma de Farners i, paral·lelament, identifica un Giro-nès similar al partit judicial de Girona. Aquesta concepció apareix per primera vegada en una proposta de comarcalització de l'enginyer agrònom Josep M. Rendé (1924). Tanmateix, aquest autor defuig l'ús del nom *Selva*, (potser considerava injust excloure'n el sector de Cassà) i anomena la comarca de Santa Coloma com a *Montseny*. Aquest serà el model que triomfarà en la comarcalització de la Generalitat republicana.

Tots quatre models coincideixen en deixar els pobles d'Arenys a Malgrat dins el *Maresme* o *Costa de Llevant* i –amb la única excepció del mapa de Pau Vila (1930)– tots assenyalen la Tordera com a límit meridional de la Selva. Així doncs, per al comarcalisme clàssic el límit provincial de la baixa Tordera era una tria encertada i natural. Però tanmateix, aquest suposat límit natural també ha estat qüestionat en més d'una ocasió. No deixa de ser sorprenent que autors de diverses èpoques, tots ells ardis defensors de l'existència de fronteres naturals, no es posin d'acord en identificar l'element físic que separa el *Maresme* de la Selva. Com a mínim podem reconèixer sis opinions diferents.

- a) El riu Tordera, és la posició majoritària del comarcalisme i coincideix amb la visió dels autors de la divisió provincial.
- b) El massís de Cadiretes, al nord de Tossa, opció defensada per Pau Vila (1930).
- c) El contacte de les Gavarres amb el mar, entre Sant Feliu de Guíxols i Palamós; aquesta és la delimitació que respon a l'ús tradicional en sentit ampli de la denominació *Maresme* que recull Pere Gil i que aparentment sembla viva a finals del segle XIX.⁸

8. «Si volem seguir la opinió popular haurem d'allargar la *maresma* o *Costa de Llevant* fins a vora Palamós. [...] Lo dupte està en si aquesta comarca deu termenar en lo Tordera o en lo cap de Tossa. Molts creuen lo darrer, però jo m'inclino per lo primer» i afegeix com argument l'abundància d'alzines sureres al nord de la Tordera (Font i Sagué: p.373).

- d) El sud d'Arenys de Mar, criteri defensat per l'historiador d'aquesta localitat, Pons Guri.
- e) El nord d'Arenys de Mar, límit proposat per Golobardas i la Diputació de Catalunya el 1821.
- f) La línia entre Sant Pol i Calella. Aquesta darrera opinió coincideix amb el que proposa l'*Informe Roca*, i per això mereix un comentari més ampli.

És significatiu observar que Francisco de Zamora, tot i que havia senyalat la Tordera com a límit meridional de la Selva, en tornar de Girona per la costa i de Sant Pol estant, constata un canvi de paisatge: «*vuelve a cerrarse la costa con montañas desde que se sale de Calella, y también que van blanqueando las poblaciones de la Marina*» (1973, p. 389). Força reveladora resulta l'opinió del geògraf i membre de la Ponència de la Generalitat republicana, Josep Iglésies, (1967, p. 86): «Per la banda de llevant, la Ponència de la Divisió Territorial va fixar el límit del Maresme convencionalment en el riu Tordera. Però ni aquest, ni cap altre dels rius catalans, no ofereix un confí natural convincent. El riu Tordera, en la realitat física igualment que en la econòmica, no separa res i hom transita d'una riba a l'altra sense obstacles i sense tenir la més mínima sensació de canviar de comarca.» Per a Iglésies, només hi ha dos límits naturals possibles, de manera que, una de dues: o bé Tossa és del Maresme, o bé Calella pertany a la Selva. Concretant encara més la seva opinió admet que: «El límit físic del Maresme, per aquella banda, caldria fixar-lo a la muntanyola de la Farola, entre Sant Pol i Calella.» Al capdavant, l'*Informe sobre la revisió del model d'organització territorial de Catalunya* opina exactament el mateix, però justificant la nova comarca de Calella a Tossa amb arguments d'ordre humà i, principalment, per la cohesió i fortalesa del seu mercat de treball.

El triomf del model comarcal del partit judicial

La Ponència de Divisió Territorial de la Generalitat republicana comptà amb la presència de polítics i geògrafs que ja hem esmentat per la seva intervenció en el debat comarcal de la Selva i el Gironès: Pau Vila (el president de fet de la comissió), Josep Iglésies (secretari), Pere Blasi i Miquel Santaló, tots dos com a especialistes en les comarques gironines. A aquests cal afegir ara, en raó al seu paper clau en la Ponència, el nom d'Antoni Rovira i Virgili.

Els criteris bàsics del treball de la Ponència es defineixen tan bon punt aquesta es reuneix (acta del 26 d'octubre de 1931). S'escatí que l'encàrrec del Consell de la Generalitat tenia un caràcter estrictament administratiu, i que per tant les comarques naturals, històriques o econòmiques no havien de condicionar la proposta, fins el punt de renunciar inicialment al mot *comarca* i emprar el més asèptic de *demarcació*. També s'acordà la conveniència que «Catalunya sigui dividida en el més petit nombre de demarcacions, a fi de no multiplicar les despeses de l'administració». Tanmateix, de seguida els ponents van topar amb un greu obstacle: la indefinició de l'encàrrec pel que feia a les funcions que haurien de tenir les comarques. Al capdavant van

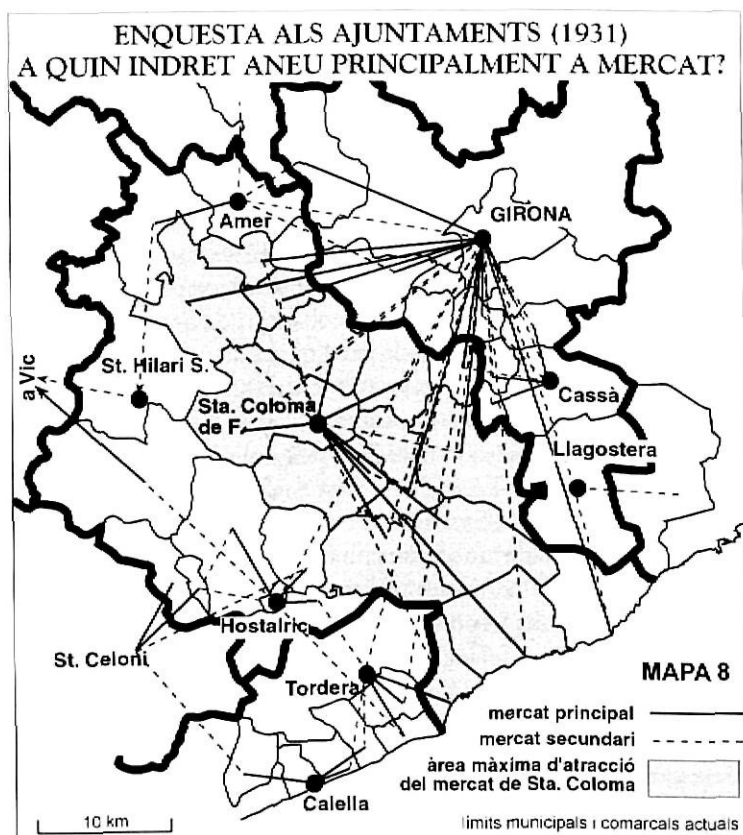

haver de suposar que, d'una o altra manera, les comarques servien per a l'administració perifèrica de la Generalitat, sense més aclariments. En paraules de Pau Vila, «la Ponència es trobà amb una llibertat d'acció completa, que li hauria plagut més de veure condicionada si així hagués pogut saber per a quins continguts havien de servir els continents a establir». Un altre criteri operatiu que apareix de seguida en la tasca de la Ponència fou l'estudi i crítica dels partits judicials, arribant a la conclusió que «fora de certes deformacions produïdes per l'estructuració provincial, com que la majoria dels caps de partit eren llocs de mercat tradicionals, i per tant centres comarcals, les demarcacions judicials no resultaven pas, en general, desencertades». Finalment s'adoptà també un criteri demogràfic restrictiu: «la fixació de la xifra d'uns 50.000 habitants com a norma».

De forma paral·lela es va fer una enquesta als ajuntaments per tal de conèixer quina era la percepció popular del fet comarcal, així com l'estructura de mercats del país. Pel que fa a les comarques populars (mapa 7) l'àmbit de la denominació selvatana no s'ajusta ben bé a cap dels models identificats anteriorment, encara que potser és més pròxim al que defensava una extensió més restringida (el de Modest

Sabaté) que no pas a cap altre. Els pobles de la costa, amb l'excepció de Lloret de Mar, ja no s'identificaven amb la Selva: Blanes es decanta cap al Maresme i Tossa i la Vall d'Aro cap a l'Empordà. Per Ponent, la Selva no penetra a les muntanyes (Guilleries i Montseny) i deixa fora Hostalric (però l'Ajuntament de Breda afirma pertànyer a la Selva). El suposat límit de la Tordera s'esvaeix i sí apareix, per contra, una petita rodalia que justament pren, amb variants, el nom de Tordera. Pel Nord, la Selva a penes arriba al Ter per Bescanó (hi ha, però, la curiosa excepció de Sarrià), deixant Vilablareix i Quart a la comarca del Gironès. Amer i Anglès s'identificaven igualment amb el Gironès. En quant a l'àmbit mercantil (mapa 8), Santa Coloma apareix com el centre més important, amb una àrea d'influència màxima (com a centre de mercat principal i secundari) que arribava a la costa. Amb tot, bona part de la Selva actual no manifestava cap vinculació comercial amb Santa Coloma: ni les Guilleries, ni la rodalia d'Hostalric i Breda, ni Tossa, Riudellots o Amer. Pel cantó de Barcelona, ni Granollers ni Mataró exercien cap atracció en els sectors estudiats. Per contra, la influència de la ciutat de Girona era el flux majoritari al sector d'Anglès i és present arreu (també al sud de la Tordera) amb l'excepció de les Guilleries (on arribava, en canvi, l'atracció de Vic) i de Breda

(més vinculat a Sant Celoni). L'Ajuntament de Blanes aprofità l'enquesta per a reclamar la categoria de cap de comarca; igualment, la Cellera demanà passar al partit de Girona, Sant Hilari es definí com la capital de les Guilleries, Viladrau sol·licità implícitament el pas a la comarca de Vic i província de Barcelona i els dos municipis de la Vall d'Aro d'alguna manera van admetre una important vinculació amb la Selva (no així Sant Feliu). Els resultats de les dues enquestes portaven a un grau de fragmentació comarcal que topava frontalment amb els criteris restrictius dels ponents, de tal manera que, al capdavant, la seva importància en l'elaboració del mapa definitiu no fou pas tan gran com s'ha volgut creure.

A les terres de Girona, els ponents Blasi i Santaló van fer una primera proposta a partir de l'estudi crític dels partits judicials. Per a la zona que estudiem propugnaven la fusió dels partits de Santa Coloma i de Girona –evidentment amb capital a Girona– però avançaven que «si la protesta de Santa Coloma i els interessos creats fossin prou forts que impedissin aquesta supressió [del partit colomí], Girona agafaria la Vall d'Hostoles» (Lluch-Nel·lo: 1983, p.16). En definitiva prenen partit, si fa no fa, pel primer model de comarca selvatana que hem identificat: el de Font i Sagué, que poc abans havia reproduït el mateix Pau Vila en la seva proposta individual. Aquesta gran comarca (Banyoles-Selva-Gironès) és la que la Ponència aprovà com a primer assaig del projecte de demarcacions, l'abril de 1932.⁹ El canvi definitiu cap a la divisió actual es produeix en el segon assaig del primer projecte de demarcacions, datat el juliol de 1932, en el qual per una banda consta una comarca de Girona-Banyoles i una altra de Santa Coloma de Farners-Blanes. Aquest canvi cabdal fou acordat per Pau Vila, Miquel Santaló i Pere Blasi, i es justificava per l'excessiu nombre d'habitants de la macrodemarcació Gironès-Selva (Lluch-Nel·lo: 1983, p.75).

Blasi i Vila efectuaren una visita a diverses poblacions per a parlar del tema amb les autoritats locals. L'alcalde d'Amer manifestà que «tant els fóra quedar amb Santa Coloma com anar a Girona». Al consistori de Sant Coloma van trobar malfiança vers la ciutat de Girona («a la qual qualifiquen de marastra pel esperit absorvent») a causa de les notícies sobre possible reducció de jutjats: «consideren intangible el Jutjat, sense substitució possible, pel greu perjudici que la supressió reportaria a la població»;¹⁰ pel que feia als límits del partit, només consideraven necessari separar-ne Viladrau, Espinelves, Sant Andreu Salou i Tossa, i incorporar, per contra, Fogars i Tordera. A Santa Cristina d'Aro recolliren testimonis sobre la molt més fàcil comunicació de la rodalia amb Girona que no pas amb la Bisbal, així com la convicció general de pertànyer a l'Empordà i no pas a la Selva. L'alcalde de Caldes de Malavella es mostrà conforme a mantenir l'*statu quo*, per no perjudicar Santa Coloma, tot i tenir més relació amb Girona. A Tordera, el secretari es mostrà contrari a dependre de Santa Coloma, preferint romandre amb Arenys o Mataró

9. Podeu veure els límits en el mapa 4 de Lluch-Nel·lo: 1983. S'hi incloïa la major part del Pla de l'Estany, però s'excloïa l'anomenat *Petit Empordà* (Celrà, Viladasens, Flaçà...). Blanes restava al Maresme.

10. Recomanem la lectura de la descripció que el fill de l'alcalde de Sils feia de la societat colomina (Lluch-Nel·lo: 1983, p.81).

per motiu del tren. Als pobles de la costa, els ponents constaten la major facilitat de comunicació de Tossa cap a Girona, en tant que el secretari de Lloret de Mar es manifestava favorable a incorporar la població a Arenys o a Mataró. Les autoritats de Blanes van reclamar enèrgicament la creació d'una «demarcació de Pineda a Tossa i fins a Hostalric i Vidreres», afirmant que tots aquests pobles hi feien cap a Blanes els diumenges. En topat amb la posició contrària dels ponents, i davant la disjuntiva de triar entre Mataró i Santa Coloma, tot i haver una certa divisió d'opinions, s'acceptà romandre amb Santa Coloma, «a condició que tots els serveis que s'hagin d'establir es facin radicar a Blanes». Pau Vila visità posteriorment altres poblacions com ara Sant Hilari Sacalm, on l'alcalde es manifestà d'acord a romandre amb Santa Coloma i no pas passar a Vic. Tampoc a Arbúcies detectà inconvenients de pes a l'adscripció a Santa Coloma. A Breda tampoc acabava de fer el pes la idea de passar al partit de Granollers.¹¹ El cas d'Hostalric, que ja havia interessat Zamora al segle XVIII, mereix un comentari un xic més ample. Vila confirmà l'existència d'una petita rodalia de mercat molt clara i definida, formada pels termes de Sant Feliu de Buixalleu, Massanes i Fogars de la Selva. L'enquesta d'adscripció comarcal havia posat de relleu el caràcter de frontissa de la rodalia, perquè cada un dels quatre municipis deia pertànyer a una comarca diferent: Hostalric al *Baix Montseny*, Fogars a la *Conca del Tordera*, Massanes a la *Selva* i Sant Feliu a *Girona*. La preferència de l'alcalde d'Hostalric era anar directament amb la comarca de Girona, però s'avenia a romandre amb Santa Coloma.

Finalment, la comarca de la Selva apareix ja amb els seus límits actuals en el primer projecte de 28 demarcacions aprovat per la Ponència en la sessió del 6 de setembre de 1932. El territori així definit sumava gairebé els 50.000 hab. que la comissió emprava com a xifra de població mínima ideal. Tanmateix, en la següent reunió els comissionats decidiren elaborar un segon projecte en el que es contemplés la introducció d'un segon nivell administratiu: la regió o vegueria. Això permetia flexibilitzar el repartiment futur de competències administratives i economitza despeses burocràtiques. Els ponents van admetre 10 noves comarques: Garrigues, Urgell, Solsonès, Ripollès, Conca de Barberà, Montsià, Garraf... Això suposava un gir copernicà respecte del restrictiu plantejament inicial: ja no era tan important que les comarques fossin homogènies, ni en dimensió ni en població. Però malgrat el profund canvi de plantejaments, no es van revisar els acords assolits anteriorment a les comarques de les futures regions de Barcelona i Girona, i en particular no es va reconsiderar la petició de Blanes, com tampoc la de Banyoles.

Val la pena reproduir la justificació de la comarca de la Selva en la publicació oficial que va donar a conèixer la proposta de divisió territorial, on es fa un resum de les vicissituds del projecte (Vila, 1933, p. 151):

«la Ponència s'inclinà de primer antuvi a refondre els dos partits de Santa Coloma i Girona en una sola demarcació: és que geogràficament cap divisòria natural no

11. En el segon assaig del primer projecte Riells, Breda i Fogars restaven amb Granollers i St. Andreu Salou romania amb Santa Coloma.

separa les dues demarcacions Selva i Gironès; i la xarxa de carreteres permet en general una ràpida comunicació dels pobles amb Girona. Una informació recollida, en viatge d'estudi, palesà d'una banda l'interès raonable de Santa Coloma a conservar una capitalitat, a la qual ha lligat algunes de les seves activitats i d'altra banda la bona disposició dels pobles consultats envers Santa Coloma, ja que, o bé es mostren partidaris de conservar el *statu quo*, o no manifesten gran desig de modificar-lo. Deixant-ho així, la comparació de la demarcació amb l'actual partit de Santa Coloma mostra una coincidència gairebé completa, [...] Blanes, població situada en un born extrem de la demarcació, manifestà el desig d'ésser cap de la Selva, basant-se en el fet de reunir el cens demogràfic més important de la demarcació. La Ponència es veié en la impossibilitat de complaure'l, per l'excentricitat de Blanes [...] Aleshores, els elements representatius d'aquesta població proposaren que hom els constituís una circumscripció pròpia [...] però com sigui que aquesta rodalia hauria resultat migrada en relació amb la densitat de població, la Ponència es veié també en el cas de no poder acollir la idea. Consigna tanmateix la raonada aspiració d'una vila creixent i pròspera, per si algun dia li pot ésser atorgat algun servei adient a les seves activitats i a la seva importància.»

Com és lògic, quan la Ponència inicià els seus treballs no sospitava a quin resultat hauria d'arribar. Aigua passada és fàcil fer-ne una crítica metodològica i dir, per exemple, que la recollida d'informació, començant per la pròpia enquesta inicial, no es a orientar correctament. Si al capdavant el plantejament de la divisió comarcal no havia de ser més que el d'una reforma del mapa judicial, el que calia haver demanat als ajuntaments era si estaven conformes amb la seva present ubicació o si defensaven una altra possibilitat. Si finalment –després d'anys d'escarnir qualsevol cosa que s'assemblés a les províncies– es demostraven imprescindibles les vegueries, calia haver abordat la delimitació comarcal de manera conjunta amb la regional. La delimitació comarcal no es podia fer independentment de la revisió, per exemple, del límit provincial entre Barcelona i Girona. Si al capdavant el projecte preferit admetia comarques petites en població i superfície, s'hauria d'haver sotmès a informació i debat públic les alternatives proposades per Banyoles o Blanes. D'alguna manera aquestes mancances es podrien haver corregit si el projecte hagués arribat al Parlament en un context polític normal, però va succeir tot el contrari: va ser aprovat l'agost de 1936 per decret, en una situació bèl·lica i revolucionària. El que hem de considerar com una obra inconclusa, com un document de treball previ al debat polític i social, es va convertir en una realitat legal inapel·lable. Amb el pòsit dels anys que, dissortadament, li atorgà el franquisme, la divisió territorial de 1936 assolí una aurèola fins a cert punt mítica, particularment als anys setanta. Novament el debat científic i polític es va trobar condicionat: no era fàcil plantejar alternatives a unes comarques heretades de la Generalitat republicana, fermament arrelades en la iconografia mental de les generacions que protagonitzaren la transició.

Les comarques de la Selva

El franquisme no va ser de cap manera hostil a les comarques. Fins i tot organismes oficials realitzaren estudis o propostes de comarcalització. Així, el 1962 els governs civils de cada província van elaborar, per encàrrec del *Ministerio de la Gobernación*, un pla de divisió comarcal. El projecte gironí reduïa considerablement la comarca de Santa Coloma; d'una banda per la incorporació a Girona de localitats com ara Amer, Anglès, Caldes de Malavella o Riudellots de la Selva, i de l'altra perquè es proposava formar una nova comarca amb capital a Blanes que comprengués els tres municipis de la costa selvatana amb l'afegit de Vidreres. Tanmateix, ni aquesta ni cap altra estudi oficial tingué cap mena d'aplicació pràctica.

Però els fets geogràfics són tossuts. També als anys seixanta, el geògraf i exmembre de la Ponència de la Generalitat republicana, Josep Iglésies, es feia ressò —mal que fos per tal manifestar la seva oposició— de la progressiva percepció comarcal diferenciada dels pobles de l'alt Maresme:

«hem assenyalat com en l'ordre físic és difícil de comprendre la separació [de la Selva] que va realitzar la Ponència de la Divisió Territorial de les localitats de Calella, Pineda, Malgrat, Santa Susanna, Palafrons i Tordera, per soldar-les a una prolongació del Maresme. [...] Situades a la perifèria de la Selva, prefereixen evadir-se'n en l'ordre administratiu, afavorides per les excel·lents comunicacions que les relacionen amb les localitats que hi ha camí de Barcelona. La situació marginal d'aquest grupet d'Ajuntaments fins i tot ha suggerit de crear una nova ficció de comarca que hom ha proposat d'anomenar Baix Tordera.» (1967, p.94)

Un altre tècnic conscient del mal encaix de la divisió territorial del 1936 en la realitat humana de la Tordera és l'arquitecte Manuel Manuel Ribas Piera. Malgrat que les seves propostes (que daten dels anys de la transició) són globalment respectuoses amb la divisió comarcal de 1936, considerava necessària la creació d'una nova i àmplia comarca ròtula entre l'entorn estrictament metropolità de Barcelona i la regió de Girona, incorporant-hi les poblacions de Sant Celoni, Hostalric, Blanes i Arenys (Lluch-Nel·lo: 1984, p.828).

Arribem així a l'aprovació —sense consens— de la Llei d'organització comarcal, l'abril de 1987. El Govern no va voler crear una comissió tècnica que emetés un dictamen previ sobre la validesa del mapa comarcal de 1936 mig segle després. Els mites no es discuteixen. L'estiu d'aquell any, en un termini de dos mesos a cavall del mes d'agost, els ajuntaments de Catalunya van ser cridats a expressar la seva conformitat o rebuig vers l'adscripció comarcal dictaminada per la Llei. Cada partit polític jugà les seves cartes a favor o en contra de les LOT, i això sens dubte condicionà les respostes (favorables o contràries) dels ajuntaments, però no per això els resultats de la consulta deixen de ser molt significatius. A tot el sector *fronterer* entre Barcelona i Girona es van recollir opinions contràries a la divisió comarcal: de Tossa a Calella i de Cardedeu a Hostalric. D'altra part, Caldes de Malavella manifestà el seu desig de passar al Gironès i Amer donà a entendre certa incomoditat per la seva adscripció selvatana, demanant, en tot cas, la incorporació

de la Vall d'Hostoles. Per la seva part, Sant Hilari Sacalm es reclamava, en solitari, capital de les Guilleries. Tampoc en aquest moment no es va creure oportú crear una comissió tècnica independent ni una ponència parlamentària que n'avalués els resultats. Així, no va haver-hi una explicació pública que justificués el per què de la creació de tres noves comarques (entre elles el Pla de l'Estany) i que expliqués igualment per quins motius no s'acceptaven, en canvi, altres propostes.

La comissió d'experts formada per consens que hauria estat necessària molts anys enrere no va ser creada fins la primavera de l'any 2000. Paradoxalment, un aspecte de caràcter constituent per a tot país s'abordava 21 anys després de l'aprovació de l'Estatut. En les darreres eleccions, la majoria de partits havien incorporat al seu programa electoral algunes referències respecte de l'irresolt tema de la l'organització regional (o veguerial) catalana. Convé recordar que les LOT preveïen la immediata conversió de Catalunya en província única i la subsegüent divisió en un mínim de cinc regions, i d'això ja en feia 13 anys. El Govern, a instància dels diferents grups del Parlament de Catalunya i amb l'impuls del conseller de Governació Duran i Lleida, instà als grups parlamentaris a crear una comissió tècnica per tal d'estudiar i elaborar un informe que permetés revisar el model d'organització territorial de Catalunya. D'aquest document s'havien de derivar les oportunes iniciatives legislatives. La comissió de vuit tècnics fou presidida per Miquel Roca. El resultat dels treballs es va fer públic el gener del 2001, i des de llavors una Ponència parlamentària l'estudia, sense que un any després hagi donat lloc encara a cap iniciativa legislativa.

La comissió va abordar el tema comarcal, en primer lloc perquè el propi encàrrec abocava a una revisió general i global de l'organització territorial, i en segon lloc perquè l'establiment de vegueries en substitució de les províncies demanava una revisió dels límits comarcals. La revisió dels límits comarcals s'ha fet tenint en compte, entre altres aspectes, els contenciosos que van restar de manifest el 1987 en la consulta municipal. Això ha dut a proposar el reconeixement de sis noves comarques, entre elles la Selva Marítima, amb capital a Blanes, així com a recomanar l'estudi de la possibilitat de formar una nova comarca a l'entorn de Sant Celoni (mapa 9). L'ampliació del nombre de comarques està perfectament contemplat en la legislació catalana. D'altra part, si les comarques ja no han de ser estructura perifèrica de la Generalitat sinó ens de col·laboració entre els municipis (com diu la Llei), no hi ha motius que impedeixin una mesurada ampliació del nombre de comarques. No és que els criteris de 1936 ja no siguin vàlids simplement perquè el territori ha canviat (que també), sinó principalment perquè el canvi de contingut i funció autoritza un canvi de forma i continent. Al capdavant: si les comarques són ens locals de col·laboració municipal, un consell format per un nombre reduït d'ajuntaments podrà funcionar de forma més àgil i representativa.

El cas de la Selva Marítima apleix tots els requisits per a ser comarca. En l'àmbit territorial que es proposa viuen uns 123.000 habitants: més que, per exemple, a Osona. Sembla clar que l'argument demogràfic, que en altres ocasions va ser esgrimit com a obstacle per a la creació d'una demarcació pròpia, de cap manera ho pot ser avui dia.

Es tracta d'un territori molt cohesionat des del punt de vista social i econòmic: forma un mercat laboral molt autosuficient, donat que només el 16% de la població ocupada té el seu lloc de treball fora de la Selva Marítima. L'anàlisi històrica demostra que es tracta d'una rodalia amb difícil integració amb la Selva interior. També des de l'òptica naturalista s'ha defensat la seva consideració comarcal diferenciada. La Tordera no constitueix cap mena de límit real. La creació d'una nova comarca no és gens artificiosa ni imposada des de fora: es correspon molt exactament amb l'àmbit territorial que

12. Per exemple, l'Ajuntament de Malgrat de Mar va debatre com a resposta a la consulta municipal una moció defensant la creació d'una nova comarca dita del Baix Tordera o de la Selva Mar, des de Calella i fins Lloret (Ajuntament de Malgrat: 2001, p.42). La única novetat consistiria en la incorporació de la rodalia d'Hostalric. Es tracta d'un espai de difícil encaix o, més aviat: que admet diversos acoblaments. Tanmateix no té gaire vinculació amb Santa Coloma i si bona comunicació cap a Blanes. Potser encaixaria millor en una nova comarca del Montseny, però la seva identificació amb l'àmbit gironí és ben clar; contràriament, Sant Celoni forma part inequívocament de la regió de Barcelona. Per a qui faci mal als ulls la inclusió de Sant Feliu de Buixalleu suggerim una alternativa: la unió d'aquest poble a Arbúcies (i per tant a la Selva) i la de Gròns i Gaserans al terme d'Hostalric.

alguns ajuntaments van proposar l'any 1987.¹² El nom de *Selva Marítima* apareix en alguna de les respostes dels ajuntaments el 1987. Certament es poden proposar altres noms (com ara *Baixa Tordera*), però no creiem que siguin preferibles. *Selva*, perquè tot el territori comprès formà part de l'ardiaconat i, si més no en algun moment, de la comarca popular de la Selva. *Marítima*, per raons òbvies i perquè aquesta part del litoral era antigament coneguda també com una part del Maresme. Per cert, que la comarca del Maresme segons Pere Gil rebia el nom llatinitzat de *Maritimum*. Com ja hem vist, alguns erudits del s. XVII es referien a aquest país amb el nom de la Costa del Vescomtat. El comarcalisme clàssic va caure en el vell parany del riu com a frontera natural i això dugué a negar l'existència d'aquesta comarca. Deia Carreras Candi (1907, p.149) que «Lo pla del Tordera, enclòs també en la Selva, fou en gran part conegut per Vescomtat, durant lo segle XV, junt ab una meytat del Maresma, domini de la casa vescomtal de Cabrera. Si acceptéssim lo *Vescomtat* com a comarca, nos perturbaria lo bon estament de les del *Maresma* y de *La Selva*». És que encara avui dia el reconeixement de la Selva Marítima pertorba les comarques veïnes? Algú pot creure que defensar la Selva Marítima suposi negar la realitat del Maresme i de la Selva?

Un altre aspecte de l'informe que afecta la comarca actual de la Selva consisteix en la unió de Breda i Riells al Vallès Oriental, i per tant a la vegueria de Barcelona. La vinculació a Barcelona no seria nova en cap dels dos municipis, però és clar que el canvi resulta molt més lògic i necessari si es reconeix una nova comarca de Sant Celoni. Aquesta comptaria amb més de 50.000 habitants si incorporés la rodalia de Cardedeu i Llinars. Això comportaria una divisió del Vallès en tres parts: Occidental, Central (Granollers) i Oriental (Sant Celoni). Finalment, els municipis de Caldes, Riudellots i Vilobí es podrien incorporar al Gironès atenent a la seva major vinculació amb la ciutat de Girona i en algun cas també amb Cassà de la Selva.¹³ En això, la comissió ha seguit la mateixa lògica que els autors de la divisió comarcal de 1936: admetre la incorporació al Gironès de pobles inequívocament selvatans en funció de la seva forta vinculació amb la seva única capital històrica. Què hi ha de novetat en això? ¿És que dins la vegueria estreta de Girona no hi havia un *Braç de la Selva* (per cert, amb Vilobí i Riudellots)? La llei comarcal autoritza el reconeixement de subcomarques: ¿per què no reconstruir en el Gironès una estructura territorial en les quatre parts que formaven la divisió medieval i que, encara avui, tenen tota la lògica del món? Hi hauria així, d'una banda, el continu urbà (a l'edat mitjana *Baillia Forana*), el Petit Empordà (llavors *Braç d'Empordà*), la Selva oriental (*Braç de la Selva*) i el sector del Llémena (*Braç de Rocacorba*). El reconeixement de rodalies dins les comarques no serviria només per donar satisfacció a identitats particulars, sinó que pot servir per a organitzar i mancomunar els serveis, per a la planificació urbana o per a articular l'estructura orgànica del Consell Comarcal. No veiem cap inconvenient perquè les Guílleries o la rodalia d'Amer i Anglès tinguessin un reconeixement similar dins la comarca de la Selva. Però, en definitiva, serà la pròpia

13. L'informe també proposa la incorporació de Santa Pellaia i els Metges o Sant Cebrià de Lladó (actualment terme de Cruïlles) al terme de Cassà. Modest Sabaté ja considerava aquests llocs com a pertanyents a la Selva.

capacitat de col·laboració entre ajuntaments l'aspecte clau per tal d'avançar en una divisió comarcal on tots els ajuntaments es trobin còmodes, escoltats i respectats en les seves múltiples identitats.

En conclusió, i com a resum:

- L'àmbit territorial d'allò que primer fou partit judicial de Santa Coloma de Farners i ara és comarca de la Selva resulta clarament excessiu en relació a la capacitat d'articulació territorial de la seva capital.
- A la costa hi ha una realitat comarcal diferenciada de l'interior de la Selva, i que compleix tots els requisits per a esdevenir comarca. La ciutat de Blanes triplica de llarg la població que Santa Coloma.
- De la mateixa manera que és injust creure que no hi ha municipis selvatans fora de la comarca actual (Fornells, Cassà, Llagostera...), també ho és oblidar que dins la comarca administrativa de la Selva hi ha territoris que mai havien estat considerats selvatans fins al 1936: un sector de les Guílleries i la rodalia d'Amer i Anglès. La seva permanència i identificació amb la comarca de Santa Coloma requereix d'algun tipus de reconeixement dins el Consell Comarcal.
- El concepte de Selva que es té des de Cassà és diferent del que es té des de Santa Coloma. Més enllà del romanticisme, no és imaginable la fusió administrativa de les dues rodelles selvatanes, però el que sí sembla possible i pertinent és un cert reconeixement subcomarcal de la Selva oriental dins el Gironès.

Evolució de la població en els municipis amb més de 5.000 hab. dins la zona estudiada (Selva, Selva Marítima i Selva adscrita al Gironès). Interior i litoral

	1787	1860	1930	1960	1986	2000
Sta. Coloma de Farners	2.425	4.936	4.284	4.583	7.582	8.867
Cassà de la Selva	2.085	3.748	5.058	5.220	7.100	7.692
Llagostera	1.592	3.555	4.090	4.005	5.119	5.769
Arbúcies	904	3.340	4.056	3.834	4.172	5.026
Anglès	448	1.371	2.677	4.026	5.132	5.009
Blanes	3.783	5.770	5.912	9.294	22.472	30.441
Pineda de Mar	1.163	1.858	3.275	3.718	13.951	20.057
Lloret de Mar	2.573	4.029	3.003	3.627	14.567	20.045
Malgrat de Mar	2.421	3.387	4.607	5.828	10.799	13.686
Calella	2.637	3.526	7.886	7.947	11.320	13.055
Tordera	1.585	3.378	3.357	4.483	7.747	9.798
Palafolls	*	1.031	1.034	1.339	2.878	5.235

* amb Malgrat, a l'igual que Sta. Susanna

Bibliografia

- Ajuntament de Malgrat de Mar (2001): *La Tordera: de límit provincial a eix vertebrador d'una nova comarca? Perspectiva històrica de la divisió territorial a Malgrat de Mar. Recull d'articles i de documents*, Arxiu Municipal.
- BOTET I SISÓ, Joaquim (1908-16): *Geografia de Catalunya. Província de Gerona*, Alberto Martín, Barcelona.
- BURGUENO, Jesús (1993): "Del bisbat a la província. La configuració territorial de la regió de Girona", *Estudi General*, núm. 13: 113-126, Universitat de Girona.
- (1995): *De la vegueria a la província. La formació de la divisió territorial contemporània als Països Catalans (1790-1850)*, Dalmau, Barcelona.
- (2001a): "L'articulació territorial del segle XVIII. Entre la inèrcia i la Raó", V *Congrés Internacional d'Història Local de Catalunya. L'estructuració territorial de Catalunya. Els eixos cohesionadors de l'espai*, p. 94-118, L'Avenç, Barcelona.
- (2001b): J. Vilagrasa (ed.), *Transformacions territorials a Catalunya (segles XIX-XX)*, "La divisió territorial", p. 239-265, Pagès, Lleida.
- CARRERAS I CANDI, Francesc (1907): "Assaig de nomenclatura de les comarques catalanes", *Estudis Universitaris Catalans*, vol. I, p. 143-156.
- CASTAÑER, Margarida, RIBAS, Anna i SALAMAÑA, Isabel (1990): "Caldes de Malavella, entre la Selva i el Gironès", *Revista de Girona*, núm. 143, p. 38-43.
- FABRE, Jaume (1986): "Els punts calents de la divisió comarcal", *Revista de Girona*, núm. 115, p. 41-44.
- FONT I SAGUÉ, Norbert (1897): "Determinació de les comarques naturals i històriques de Catalunya", *Jochs Florals de Barcelona*, any XXXIX, p. 319-449.
- IGLÉSIES I FORT, Josep (1949): *Pere Gil, S.I. (1551-1622) i la seva Geografia de Catalunya*, Quaderns de Geografia, Barcelona.
- (1967): *La divisió comarcal catalana*, Bruguera, Barcelona.
- LLUCH, Enric i NEL·LO, Oriol (1983): *La gènesi de la divisió territorial de Catalunya. Edició de documents de l'arxiu de Ponència (1931-1936)*, Diputació de Barcelona, Barcelona.
- (1984): *El debat de la divisió territorial de Catalunya. Edició d'estudis, propostes i documents (1939-1983)*, Diputació de Barcelona, Barcelona.
- MERCADER, Joan (1949): "Las divisiones administrativas napoleónicas en el Principado de Cataluña", *Estudios Geográficos*, núm. 35, p. 251-298.
- PELLA I FORGAS, Josep (1883): *Historia del Ampurdán. Estudio de la civilización en las comarcas del nordeste de Cataluña*, Barcelona, Imp. Luis Tasso i Serra, Barcelona.
- SABATÉ, Modest (1933): "Comarca de la Selva", en PUJOL i CASADEMONT, Pere (dir.), *Àlbum Meravella. Llibre de bel·leses naturals i artístiques de Catalunya*, vol. V, p. 352-354, Llibreria Catalònia, Barcelona.
- SANTALÓ I PARVORELL, Miquel (1923): *Per l'estudi de Catalunya. Concepte de la comarca geogràfica i dels seus factors. Com se forma una comarca. Divisions comarcals de Catalunya. Mitjans actuals i pròxims per a llur estudi. Mètode d'investigació geogràfica comarcal. Assaig monogràfic: el Gironès*, El Autonomista, Girona.
- (1931): *El Gironès i Banyoles*, Centre Excursionista de Catalunya, Barcelona.
- VILA, Pau (1933): *Divisió territorial. Estudis i projectes. Nomenclàtor de municipis*, Generalitat de Catalunya, Barcelona.
- ZAMORA, Francisco de (1973): *Diario de los viajes hechos en Cataluña*, Ramon Boixareu (ed.), Curial, Barcelona, original de 1785-90.

